

ZNACZENIE AUTORYTETU NAUCZYCIELA W RELACJACH Z UCZNIAMI

GAJDA Joanna, RP

Resumé

Współczesne zmiany w edukacji zwłaszcza w sferze relacji nauczyciela z uczniami nasilają konieczność określenia roli i znaczenia autorytetu nauczyciela w rozwoju uczniów.

Słowa kluczowe: autorytet nauczyciela, nauczyciel, uczeń

THE MEANING OF TEACHER'S AUTHORITY IN THE RELATIONSHIPS WITH STUDENTS

Abstract

Contemporary changes in education, especially in the sphere of teacher's relationships with students, intensify the necessity of determining the role and the meaning of teacher's authority in the development of students.

Authority exists when the competent and acceptable teacher offers clues, which are possible to receive with understanding and trust, to students. We can say about teacher's authority when students admire a teacher and consider his behaviour as valuable and worth imitating. As far as the exercise of power is concerned teacher's abilities decide about the kind of possessed authority.

Key words: teacher's authority, students, teacher

Współczesne zmiany w edukacji zwłaszcza w sferze relacji nauczyciela z uczniami nasilają konieczność określenia roli i znaczenia autorytetu nauczyciela w rozwoju uczniów. W rzeczywistości szkolnej zdarza się nader często, że zachowanie nauczyciela staje w sprzeczności z tym jak powinien postępować ktoś, kto ma autorytet i prawo do kierowania uczniami.

Autorytet o znaczeniu pozytywnym jest przeciwieństwem pojęć „autokratyczny” i „autorytarny”. Słowa te oznaczają narzucenie woli nauczyciela bez liczenia się ze zdaniem uczniów. Nauczyciel o osobowości autorytarnej nie ma autorytetu, nie zostanie przez uczniów zaakceptowany, ponieważ w szczególnie sposób podchodzi do posiadanej przez siebie władzy.

Autorytetem cieszy się taki nauczyciel, który sprawuje kierowniczą rolę bez uciekania się do represji i potrafi stworzyć w grupie klimat sprzyjający pracy. Jeżeli nauczyciel kojarzy władzę z uciskiem, niesprawiedliwością i przemocą prowadzi w rezultacie do zachowań uległych lub agresywnych wśród uczniów. Przejawem autorytetu nauczyciela w relacji z uczniami jest szacunek. Uczniowie okazują mu szacunek, wtedy, gdy nie krytykują ich, broni ich racji i wartości, nie zwraca uwagi w obecności innych, mówi prawdę i dotrzymuje słów.

Określenie „kierowanie” dotyczy niektórych nauczycieli i rodziców, ponieważ kojarzy się z reżymem, który pozbawia ich dzieci praw i szacunku. Jednak pojęcia tego nie należy utożsamiać z autorytarnym postępowaniem. Kierowanie uczniami ma na celu stworzenie warunków współpracy między partnerami interakcji opartej na nauczycielskim autorytecie. W opinii Stanisława Sławińskiego (za I. Jazukiewicz) bez

wychowawczego kierownictwa dorosłych dziecko osiągnie w swoim rozwoju jedynie niewielką część tego, co mogłoby w sobie ukształtować dzięki mądrym decyzjom rodziców, nauczycieli i wychowawców” [1].

W stosunkach nauczyciel – uczeń ujmowanie autorytetu równorzędnie z władzą ma swoje uzasadnienie. Pojęcie władzy odnosi się do nauczycieli i wychowania. Nie chodzi jednak o władzę jako chęć zdominowania uczniów, opartej na przymusie pomimo oporu wraz z kryjącymi się za tym niebezpieczeństwami. Podstawową właściwością relacji opartych na autorytecie jest ta, że uczniowie z własnej woli postępują tak, jak życzy sobie nauczyciel, ponieważ zawarli porozumienie, a nie, że obawiają się skutków nieposłuszeństwa. Nie istnieje tu niebezpieczeństwo wywołania u uczniów wrogości i agresji.

Nauczyciel ma przypisaną władzę nad uczniami, ale w celu pobudzenia i ukierunkowania ich rozwoju, ochrony uczniów przed skutkami braku ich wiedzy, wyobraźni i doświadczenia życiowego. Jeżeli nauczyciel korzysta z władzy w interesie uczniów i nie nadaje jej charakteru karnej represji to jego władza ma charakter służby. Tylko tak rozumiana władza jest niezbędnym czynnikiem w prawidłowym rozwoju ucznia. Zdaniem Iwony Jazukiewicz „stanowi źródło poczucia przynależności i zaspokaja potrzebę bezpieczeństwa uczniów. Budzi w nich zaufanie i dobrowolne podporządkowanie oraz decyduje o postrzeganiu nauczyciela jako osoby znaczącej” [1]. Służenie z wykorzystaniem władzy jest działaniem trudnym, ponieważ wymaga nie tylko wiedzy, ale doświadczenia, namysłu, samokontroli, poczucia moralnej odpowiedzialności.

W celu wyprowadzenia ważnych dla nauczyciela implikacji, warto zastanowić się nad tym co łączy się z władzą. Z władzą łączy się przemoc. Według Canettiego (za S. Mieszalski) przemoc jest bardziej bezpośrednia niż władza. Rozciągnięta w czasie staje się władzą. Różnica między władzą a przemocą polega na tym, że władza daje nauczycielowi szansę osiągnięcia tego do czego dąży, a przemoc szanse te niweczy. Nauczyciel, który sięga po przemoc niewiele może wskórać. Staje się wyeksploatowany. Pomędzy tymi pojęciami istnieje płynna granica. Tak więc trzeba uważać, aby jej nie przekroczyć.

Kolejnym elementem władzy jest szybkość. O władzy nauczyciela nad grupą uczniów świadczy utrzymanie zbyt szybkiego tempa lekcji uniemożliwiając uczniom spokojne rozmyślanie. Zbyt szybko następujące po sobie zdarzenia wywołane przez nauczyciela mogą świadczyć o jego władzy nad klasą. Przejawem władzy są też błyskawiczne reakcje nauczyciela na sprzeczne z oczekiwaniami zachowania uczniów, np.: ściąganie, podpowiadanie. Zbyt szybkie tempo nie zawsze sprzyja osiąganiu założonych celów dydaktycznych. Szybkie reakcje uczniów na działania nauczyciela nie zawsze świadczą o efektywnym uczeniu się.

Władza ma związek ze stawianiem pytań. Pytania nauczyciela lub odpytywanie uczniów stanowią ulubioną czynność nauczycieli sięgających po władzę. Ale czy zdają sobie sprawę z tego, że uczniowie stają się bezbronni, dotkliwie je odczuwają. Manifestowanie władzy odbywa się również podczas oczekiwania przewidywanej wcześniej odpowiedzi. Uczniowie natomiast muszą odgadnąć nauczycielskie oczekiwania.

Elementem władzy jest wyrokowanie, osądzanie i ocenianie. Składniki te mogą posłużyć nauczycielowi w dzieleniu klasy na ścierające się grupy, mobilizować do nauki lub zniechęcać, niesłusznie przyklejać uczniom etykiety.

Z władzą wiąże się przebaczenie. Aby nauczyciel nie pozbawił siebie władzy nad uczniem musi przebaczać. Jeśli nie przebacza korzysta z repertuaru kar. Częste stosowanie kar szkodzi jego autorytetowi, a uczeń wymyka się spod jego kontroli. Nauczyciel uciekając się do karania dla własnej satysfakcji staje się bezwzględny i okrutny. Jeśli natomiast z ukaranym uczniem łączy go przeżywanie przykrości relacje między nimi mogą się rozwijać.

Pojęcie autorytetu nauczycielskiego ujmowane jest także w kontekście wywierania wpływu. Definiuje się go jako umiejętność zmiany postępowania uczniów. Wpływ o charakterze pozytywnym pełni funkcję inspirującą. Podejmowany jest z korzyścią dla ucznia i jest przez niego dobrowolnie przyjmowany. Nauczyciel wpływa na uczniów dwoma sposobami: określając treści i metody dydaktyczne oraz własną osobowością (zapalem, sposobem myślenia). Z uwagi na wartości procesu dydaktycznego niezwykle pożądane staje się oddziaływanie na uczniów autorytetem i wynikające z niego atrakcyjność i wiarygodność nauczyciela. Tylko wtedy można liczyć na owocną współpracę w procesie dydaktyczno – wychowawczym opartą na świadomej i dużej aktywności uczniów, dobrowolne podporządkowanie się decyzjom nauczyciela.

Autorytet może mieć związek z przywództwem. Można przyjąć, że jest ono zdolnością przekonywania i kierowania uczniami dzięki cechom indywidualnym. Nauczyciel jako przywódca może prowadzić do posłuszeństwa rozumianego jako dobrowolne podporządkowanie się jego osobie wynikającego z wewnętrznego przekonania, że jego decyzje służą interesowi ucznia. Dobrowolne podporządkowanie się ucznia względem nauczyciela ma miejsce wtedy, gdy uczeń chętnie wypełnia jego polecenia, uznaje je za słuszne oraz jeśli zależy mu na otrzymaniu pochwały od nauczyciela.

Posłuszeństwo rozumne nie jest zniewoleniem czy przymusem, ale wyrazem zaufania wobec nauczyciela. Zaufanie jakim uczniowie darzą nauczyciela zależy od oceny możliwości i intencji nauczyciela. Oto przykłady darzenia zaufaniem nauczyciela: chętnie powołują się na jego zdanie, dostrzegają nauczyciela jako pomocnika w rozwiązywaniu problemów szkolnych i osobistych, przyznają się do popełnionego błędu.

Z rozważań nad pojęciem autorytet wynika, że stanowi on rezultat określonych stosunków społecznych między nauczycielem a uczniami. Wzrasta tylko wtedy, gdy są one pozytywne. Nauczyciel cieszy się autorytetem wśród uczniów, gdy jako kompetentny i akceptowany oferuje wskazówki możliwe przez nich do przyjęcia ze zrozumieniem i zaufaniem, a zachowanie nauczyciela uważają za wartościowe i godne naśladowania.

Henryk Rowid (za I. Jazukiewicz) ujmuje autorytet jako środek służący realizacji zadań wychowawczych, rozwijaniu inicjatywy i samodzielności uczniów, przygotowując ich w ten sposób do samokształcenia i samowychowania.

Bibliografia

1. Jazukiewicz I., Autorytet nauczyciela, Kraków 1999.
2. Mieszalski S., O przymusie i dyscyplinie w klasie szkolnej, Warszawa 1997.
3. Robertson J., Jak zapewnić dyscyplinę, ład i uwagę w klasie, Warszawa 1998.

Adres do korespondencji:

Dr Joanna Gajda, Politechnika Częstochowska. Międzywydziałowe Studium Kształcenia i Doskonalenia Nauczycieli, Polska